

RJEČNIK RAZLIČITOSTI

OPR

RJEČNIK RAZLIČITOSTI

H Z

Banja Luka, maj 2010.

Naslov:

Rječnik različitosti

Autor:

Aleksandar Živanović

Izdavač:

Helsinški parlament građana Banja Luka

Za izdavača:

Lidija Živanović

Grafička dizajnerica:

Maja Ilić

Štampa:

Grafid, Banja Luka

Tiraž:

1500

ISBN 978-99938-28-16-7

Ova publikacija je urađena uz finansijsku podršku Evropske unije. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost Helsinškog parlamenta građana Banja Luka i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovišta Evropske unije.

This publication has been produced with the financial support of the European Union. The contents of this publication is the sole responsibility of Helsinki Citizens' Assembly Banja Luka and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

Ovaj rječnik pripremljen je u okviru projekta „X-press“ koji provode Helsinški parlament građana Banja Luka, Fondacija CURE Sarajevo i Udruženje mladih novinara Republike Srpske, s ciljem unapređenja izvještavanja o marginalizovanim društvenim grupama u Bosni i Hercegovini. Rječnik se koristi uz „Priručnik za izvještavanje o marginalizovanim grupama“, iako može poslužiti i kao nezavisan izvor informacija, pojašnjenja i tumačenja.

Publikacija je namijenjena novinarkama i novinarima koji izvještavaju o ljudskim pravima, marginalizovanim društvenim grupama, njihovom položaju i odnosima u društvu. Njen cilj je da pojašni pojmove iz ove oblasti, olakša izvještavanje o društvenim problemima koji su zanemareni i afirmiše korištenje politički korektnog govora, kako bi se izbjeglo čak i nesvjesno etiketiranje ovih grupa, koje nosi rizik ili zaista dovodi do stvaranja distanci i stigmatizacije. Želja je da se razvije osjetljivost na ove negativne posljedice, kao i da se doprinos u eliminaciji diskriminirajućeg odnosa u komunikaciji, koji zanemaruje činjenice da govorimo i izvještavamo o ljudskim bićima i koji ističe samo jednu karakteristiku koju izdvaja društvo na kulturnom i vrijednosnom osnovu (npr. religijska pripadnost, rasa, pol, itd.) ili karakteristiku koja predstavlja izazov u njenom životu (oboljenje, invaliditet i sl.).

Rječnik obuhvata 176 termina koji se direktno ili indirektno odnose na ljudska prava marginalizovanih grupa i društvene različitosti. Obuhvata termine koji su izazvali interes i potrebu za pojašnjenjima kako od strane novinarki i novinara, tako i od strane udruženja uključenih u projekat. Radi lakšeg praktičnog korištenja, podijeljen je u oblasti koje su tretirale aktivnosti projekta „X-press“. Osim što daje savjete za korištenje politički korektnog govora, Rječnik je i aktivistički orijentisan, tako da u pojedinim segmentima definiše termine i otkriva oblasti kojima je potrebno posvetiti veću pažnju u izvještavanju i koje mogu inspirisati zaposlene u medijima da ovu problematiku posmatraju iz novih uglova, otvore nove teme i daju doprinos u rješavanju društvenih problema marginalizovanih grupa.

U izradi Rječnika korištena je postojeća literatura u oblasti ljudskih prava, drugi rječnici, relevantni međunarodni i domaći propisi, te stavovi predstavnica i predstavnika udruženja marginalizovanih društvenih grupa koji su učestvovali na okruglim stolovima i radionicama u okviru projekta „X-press“. Za pomoć i podršku u izradi Rječnika posebno se želimo zahvaliti Lejli Somun-Krupalija, Tanji Mandić Đokić, Gospovi Rađen Radić, Bojani Trninić, Danijelu Maliću, Draganu Uletiloviću, Branku Suziću, Goranu Drakuliću, Fikretu Zuki, Harisu Čauševiću, ali i svim drugima koji su svojim izlaganjima na

okruglim stolovima i doručcima sa novinarima ili savjetodavnom podrškom pomogli da se pojmovi identifikuju i odgovorno protumače. Nastojala su se uvažiti sva mišljenja, iako je moguće da neki od termina neće naići na odobravanje ili će pojašnjenja izazvati neslaganje, s obzirom da su i među njima bili evidentni različiti stavovi o poželjnoj terminologiji. Stoga, valja ponoviti jedan od zaključaka ovog projekta, da se uz Priručnik i Rječnik, o terminima koji će se koristiti u izvještavanju obavezno konsultuju i osobe i grupe o kojima je riječ.

Nadamo se da će ova publikacija naći svoje mjesto kako u redakcijama, tako i na fakultetima novinarstva, jer korištenje politički korektnog, odnosno govora osjetljivog na razlike, ističe demokratsku opredijeljenost novinarki i novinara za poštovanje ljudskih prava, osjetljivost na svjesno i nesvjesno zanemarivanje ili ispoljavanje netolerancije prema drugačijima i može pozitivno uticati na javnost koja uglavnom nije svjesna diskriminacije u govoru. Dok, s jedne strane, treba izbjegavati nepotrebno etiketiranje pojedinki i pojedinaca ili cijelih društvenih grupa, s druge strane moralna i profesionalna dužnost novinarki i novinara je da predstave, rasvijetle i analiziraju ove odnose i nazivaju ih pravim imenom. Razjašnjavajući odnose oni će pomoći da politička korektnost i govor koji poštuje različitosti ne zamagljuje neravnopravnost i diskriminatorne politike i prakse u društvu.

Da bi olakšao ove nimalo lake zadatke novinarske profesije stavljamo Vam na raspolaganje „Priručnik za izvještavanje o marginalizovanim grupama“ i „Rječnik različitosti“.

Aktivizam – Planirana akcija pojedinke/pojedinca ili grupe usmjerena ka postizanju konkretne promjene u društvu. Danas se pod ovim pojmom sve češće podrazumijevaju promjene javnih politika. Obuhvata velike i male, uglavnom nenasilne i legalne oblike djelovanja ka postizanju određenog cilja i željenog stanja u društvu. Mogući su i nasilni i nelegalni oblici aktivizma, kao oblik otpora postojećoj društvenoj strukturi. Aktivizam može obuhvatiti individualne aktivnosti poput pisanja pisma uredništvima medija sa komentarima aktualnih događaja, blogove, razdvajanje otpada radi recikliranja, uštedu električne energije ili grupne aktivnosti poput kampanja za širenje svijesti ili obrazovanja zainteresovanih grupa o određenom društvenom pitanju, protesta, praćenja rada vlasti i reakcija, građanske neposlušnosti, itd.

Cenzura – Cenzura predstavlja organizovanu kontrolu koja sprečava objavljivanje nepoželjnih informacija, čime drži javnost neinformisanu i kao proizvod joj daje ideološki ili politički obojenu sliku o stvarnosti, čime oblikuje sužene poglede javnog mnijenja. Autocenzura (samocenzura) - do autocenzure dolazi kada subjekti koji šalju informacije, iz straha, uvjerenja ili koristi, prihvataju određene ideološke i političke kriterijume kao vlastiti stav, te ograničavaju slobodu javnog komuniciranja.

Deklaracija – Deklaracija je dokument u kojem se generalno izražava politički stav i volja. Mogu je usvojiti države, institucije, organizacije, a kada je riječ o Evropskoj uniji, Deklaracije izdaje Predsjedništvo Savjeta Evropske unije.

Direktiva – Akt koji usvaja Evropski parlament i Savjet i Komisija Evropske unije koji je obavezujući za države članice na koje se odnosi u smislu postizanja određenog rezultata u određenim rokovima, mada članicama ostavlja slobodu da odrede formu i metod ispunjavanja obaveze.

Diskriminacija - Svako različito postupanje, uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti, utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i pola, polnog izražavanja ili orijentacije, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblas-

tima javnog života. (Zakon o zabrani diskriminacije BiH, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 59/09). Direktna diskriminacija postoji kada je jedna osoba ili grupa tretirana nepovoljnije u odnosu na drugu u istoj ili sličnoj situaciji, dok do indirektno diskriminacije dolazi kada prividno neutralna pravna norma, kriterijum ili praksa koja je jedna za sve, dovodi u nepovoljniji položaj osobu ili grupu u poređenju sa drugom osobom ili grupom.

Diskriminacija prema rasi naziva se rasizam, jeziku – lingvicizam, etničkoj ili nacionalnoj pripadnosti – etnicizam ili nacionalizam, polu i rodu – seksizam, starosnoj dobi – ejdžizam ili starosna diskriminacija, prema osobama sa umanjnim fizičkim ili intelektualnim sposobnostima - ejblizam i disejblizam (able, eng. moći, biti sposoban).

Dominacija – Nadmoć jedne grupe ili pojedinke/pojedinca nad drugom grupom ili pojedincem/pojedinkom. Npr. muška dominacija nad ženama u društvu ili dominacija većine nad manjinom.

Društvena isključenost/isključivanje – Stanje i procesi u kojima se pojedinci/pojedinke ili grupe nalaze na marginama društva i nisu u mogućnosti da učestvuju u društvenim tokovima ili nemaju pristup socijalnim ili ekonomskim resursima. Ova marginalizacija može biti svjesna ili nesvjesna, neorganizovana ili institucionalna, a zasniva se na razlikama u odnosu na dominantnu ili većinsku grupu. To društveno isključene grupe udaljava od prilika za zaposlenje, ostvarivanje prihoda, obrazovanje, kao i od različitih društvenih mreža i aktivnosti. One imaju ograničenu ili nikakvu moć, nemaju nikakav ili imaju otežan uticaj na donošenje odluka koje utiču na njihov svakodnevni život. Pojedinci/pojedinke iz ovih grupa ili grupe nazivaju se društveno isključenim osobama odnosno društveno isključenim grupama. Koristi se i sintagma „društveno marginalizovane grupe”. U društveno isključene grupe najčešće se ubrajaju: nezaposlene osobe, osobe sa invaliditetom, etničke, nacionalne, jezičke i vjerske manjine, beskućnici, seosko stanovništvo, mladi, žene, seksualne manjine, ovisnici, porodice sa jednim roditeljem ili višečlane porodice, itd.

Društveno uključivanje (inkluzija) – Želja, sposobnost, ulaganje i djelovanje kako bi se osiguralo da sve članice/članovi zajednice imaju priliku za angažovanje i pristup socijalnom, ekonomskom i kulturnom životu (socijalna, ekonomska ili kulturna inkluzija). Obuhvata i aktivnosti otklanjanja prepreka koji dovode do socijalne isključenosti, izolacije i nejednakih mogućnosti, te omogućavanje uticaja na procese donošenja odluka, posebno onih koje utiču na njihove živote i ljudska prava.

Govor (jezik) mržnje – Forme izražavanja koje mogu podstaći druge na diskriminaciju, mržnju, nasilje ili slične reakcije zasnovane na društvnim razlikama. Zakonska zabrana i sankcionisanje govora mržnje u medijima ima za cilj da doprinese sprečavanju nereda i nasilja usmjerenih protiv određenih društvenih grupa, promociji dostojanstva, ravnopravnosti i prava drugih, te eliminaciji diskriminacije. Prema Kodeksu za emitovanje radio-televizijskog programa Regulatorne agencije za komunikacije BiH govor mržnje je govor/jezik koji ima namjeru da ponizi, zastraši ili podstakne na nasilje ili predrasude protiv osoba ili grupe na osnovu njihovog pola, rase, dobi, nacionalnosti, seksualnog opredjeljenja, hendikepiranosti, moralnih ili političkih uvjerenja, socijalno-ekonomskog statusa ili profesije.

Građansko (civilno) društvo – Područje organizovanog društvenog života, koje se nalazi između privatne sfere, države i privrednog sektora i uključuje građane koji kolektivno djeluju u javnoj sferi kako bi izrazili interese, ideje, razmijenili informacije, ostvarili zajedničke ciljeve i insistirali na odgovornosti države. Građansko društvo nije jedinstven sistem već se radi o velikom broju formalnih i neformalnih organizacija i pokreta, koji nisu dio vlade, već predstavljaju razne interesne i profesionalne grupe. Sa ovim pojmom često se poistovjećuju nevladine organizacije, iako nevladine organizacije, odnosno udruženja građana, predstavljaju uži pojam od građanskog društva. S obzirom da ove organizacije posjeduju znanje i stručnost u specifičnim područjima društvenog života, one postaju neizbježan izvor informacija u novinarskom izvještavanju.

Identitet – Svijest i osjećanje pripadnosti određenoj društvenoj grupi, ali i viđenje osobe i njene pripadnosti od strane drugih ljudi. U kontekstu ljudskih prava, govori se o karakteristikama po kojima pojedinci/pojedinke ili grupe definišu sebe, na osnovu kojih žele da budu prepoznati.

Interdisciplinarnost (interdisciplinarni pristup) – Saradnja između naučnih disciplina, neophodna u proučavanju ljudskih prava, položaja marginalizovanih i ranjivih društvenih grupa. Npr. da bi se postigao efekat unapređenja prava i položaja jedne društvene grupe, potrebno je proučavanje i djelovanje iz sociološkog, istorijskog, psihološkog, pravnog, ekonomskog i drugih uglova.

Jednakost – U kontekstu ljudskih prava, koncept prema kojem su sva ljudska bića slobodna da razvijaju svoje sposobnosti i naprave slobodan izbor bez ograničenja uspostavljenih društvenim stereotipima, predrasudama i očekivanim društvenim ulogama. Različita ponašanja, težnje, potrebe svih ljudi se jednako poštuju, vrednuju, razmatraju i podržavaju.

Jednake mogućnosti – Razvoj prakse koja promoviše i podržava mogućnost fer i jednakih mogućnosti za sve.

Konvencija – Formalni sporazum između dvije ili više država koje njime preuzimaju konkretne obaveze i utvrđuju prava. Usvajanje konvencije podrazumijeva pregovaranje, potpisivanje, ratifikaciju i razmjenu instrumenata ratifikacije. Konvencija je pravno obavezujuća za države potpisnice.

Kvota – Precizno definisan obavezan udio mjesta, pozicija ili resursa koje treba obezbijediti, da bi se ispunila određena pravna norma ili standard. Najčešće označen brojem ili procentom. U kontekstu ljudskih prava, neke države ga uvode s ciljem da se prevaziđe postojeća nejednaka i neravno-pravna zastupljenost. Npr. kvota za učešće manje zastupljenog pola ili nacionalnih manjina u organima vlasti, za učešće mladih osoba na izbornim listama.

Ljudska prava – Prava čovjeka koja mu pripadaju na osnovu njegovog bivstvovanja kao čovjeka, zasnovana na vrijednostima koje se priznaju svakom ljudskom biću, a ne na njegovim osobinama ili zaslugama. Pod ljudskim pravima se može podrazumijevati skup normi kojima se osigurava dostojanstvo čovjeka u odnosima između pojedinki/pojedinaca i pojedinki/pojedinaca i društvenih grupa i institucija, bez obzira na međusobne razlike. Ljudska prava su:

- Univerzalna - važe svuda u svijetu, bez obzira na kulturni kontekst.
- Neotuđiva – nemoguće ih je oduzeti, prenijeti, ona su povezana sa činjenicom ljudskog postojanja.
- Nedjeljiva – usko povezana i ne mogu se odvajati, poštovanje jednog prava zavisi od poštovanja drugog. Djeluju kao sistem.

Prva generacija ljudskih prava su građanska i politička prava (pravo na život, sloboda od mučenja i ponižavajućeg tretmana, sloboda od ropstva i prinudnog rada, pravo na slobodu i sigurnost, pravo na human tretman zatvorenih lica, sloboda od dužničkog ropstva, jednakost pred zakonom, sloboda udruživanja i izbora mjesta življenja, pravo na fer suđenje, pravo na efikasan pravni lijek, pravo na privatnost, sloboda mišljenja, svijesti i vjeroispovijesti, pravo na izražavanje mišljenja, pravo na mirno okupljanje, pravo na brak i formiranje porodice, biračka prava, itd.). Druga generacija prava su ekonomska, socijalna i kulturna prava, koja su usmjerena na to da ljude dovedu u ravnopravan položaj kako bi mogli nesmetano da uživaju građanska i politička prava. U njih spadaju: pravo na rodnu i polnu jednakost, pravo na socijalnu zaštitu i osiguranje, pravo na zaštitu majčinstva i porodice, pravo na dom, pravo na kvalitet života i minimalan životni standard, pravo na fizičko i mentalno zdravlje, pravo na rad i jednaku naknadu za rad, sloboda izbora radnog mjesta, pravo na sindikalno organizovanje,

pravo na štrajk, itd. Treća grupa prava, kulturna prava odnosi se na način života unutar kulturne zajednice, npr. pravo na obrazovanje, pravo na slobodno učestvovanje u kulturnom životu zajednice i sl. Solidarna prava buhvataju npr. pravo na mir, pravo na zdravu okolinu, pravo na zaštićenost od buke, pravo na humanitarnu pomoć i slično.

Manipulacija (medijska) - Postupak ili niz postupaka potčinjavanja komunikacijske procedure, kanala, medija i subjekata interesima pojedinaca ili grupe.

Medijacija – Postupak u kojem treća neutralna strana pomaže strankama u sporu da postignu obostrano prihvatljivo rješenje spora. (Zakon o postupku medijacije BiH, Službeni glasnik 37/04) U kontekstu ljudskih prava i različitosti, podrazumijeva postupak kojim se nastoji postići dogovor o konkretnim koracima kojima će se popraviti diskriminatorska ili druga nezadovoljavajuća praksa, vratiti harmonija društvenim odnosima, popraviti ili nadoknaditi nastala šteta ili duševna bol.

Mejnstriming (mainstreaming) – U kontekstu ljudskih prava i ravnopravnosti označava sistemsku integraciju jednakosti i ravnopravnosti u razvoj, provođenje i procjenu javnih politika, s ciljem promocije različitosti i jednakih mogućnosti. Svaki dio sistema preuzima odgovornost za ovakvo djelovanje i suprotstavljanje diskriminaciji.

Mobing – Sistematsko neželjno ponašanje, uznemiravanje, psihičko maltretiranje na radnom mjestu od strane poslodavca ili drugih zaposlenih. Prema Zakonu o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine, to je oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koji podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekat na žrtvu čija je svrha ili posljedica degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlene osobe. Prema Zakonu o radu Republike Srpske, radi se o specifičnom obliku ponašanja na radnom mjestu, kojim jedno ili više lica sistematski, u dužem vremenskom periodu, psihički zlostavalja ili ponižava drugo lice s ciljem ugrožavanja njegovog ugleda, časti, ljudskog dostojanstva i integriteta. Mobing se najčešće manifestuje u davanju ponižavajućih poslova radniku, ogovaranju, prekomjernoj kontroli rada i kritikama, premještanju na drugo radno mjesto ili kancelariju, prekomjernom opterećenju obavezama, uskraćivanju sredstava za rad ili prava koja radnik ima na osnovu radnog odnosa, uskraćivanju informacija i sl.

Netolerancija – Zatvorenost i odbijanje da se prizna i poštuje postojanje različitih kultura, društvenih grupa, praksi, stavova, vrijednosti. Može biti ispoljena različitim praksama od ignorisanja do vrijeđanja i fizikog nasilja.

Nevladina organizacija (udruženje građanki i građana) – Autonomne i samostalne neprofitne organizacije koje dobrovoljno osnivaju građanke i građani s različitim motivima, interesima, ciljevima i potrebama. Ti ciljevi i potrebe se mogu odnositi na cjelokupno društvo ili samo na pojedine društvene grupe koje su osnovale organizaciju. Koristi se i termin udruženje građanki i građana koji se nalazi i u zakonskim definicijama. Prema zakonima o udruženjima i fondacijama u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 32/01, 42/03, 63/08; Službeni glasnik Republike Srpske br. 52/01 i 42/05; Službene novine Federacije BiH 45/02) udruženja se osnivaju zajedničkim sporazumom tri ili više fizičkih, odnosno pravnih lica, koja se dobrovoljno udružuju radi ostvarivanja nekog zajedničkog ili javnog interesa, a pri tome nemaju namjeru da stiču profit.

Ombudsman (ombudsman) – Institucija za zaštitu ljudskih prava, prvobitno uspostavljena u Švedskoj 1809. godine. Riječ i potiče iz švedskog jezika i ima značenje zastupnik ili predstavnik. U jezicima koji su u upotrebi u Bosni i Hercegovini često se koristi i formulacija zaštitnik ljudskih prava. U skladu sa Zakonom o ombudsmenu Bosne i Hercegovine, to je nezavisna institucija uspostavljena u cilju promoviranja dobre uprave i vladavine prava, zaštite i sloboda fizičkih i pravnih lica, kako je garantovano posebno Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim sporazumima, koji se nalaze u dodatku tog Ustava, koja će s tim u vezi nadgledati aktivnosti institucija Bosne i Hercegovine, njenih entiteta i Brčko Distrikta. Institucija ombudsmana razmatra predmete koji se odnose na slabo funkcionisanje ili povrede ljudskih prava i sloboda počinjenih od bilo kojeg organa vlasti, postupajući po žalbama ili na osnovu nalaza iz preduzete istrage. Može provoditi istrage i u žalbama u vezi sa slabim funkcionisanjem sudskog sistema ili procesuiranjem pojedinačnih predmeta. Ombudsmen nastoji pomoći u iznalaženju prijateljskog rješenja nastalog spora, a u slučaju da to nije moguće donosi preporuke ili može pokrenuti sudske postupke. (Zakon o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 19/02, 35/04 i 32/06). U vezi sa zaštitom od diskriminacije, kao centralna institucija zaprima žalbe u vezi sa diskriminacijom, daje potrebne informacije i obavještenja o pravima i mogućnostima zaštite, može pokrenuti postupak istrage, predložiti postupak medijacije, pokrenuti i učestvovati u postupcima za prekršaje predviđene Zakonom protiv diskriminacije BiH, prikuplja i analizira statističke podatke o diskriminaciji, provodi istraživanja u oblasti diskriminacije, podiže javnu svijest o ovim pitanjima, itd.

Osnovana sumnja – Viši stepen vjerovatnoće da je počinjeno krivično djelo. Npr. u trenutku kada policija smatra da ima dovoljno dokaza da podnese krivičnu prijavu i kada tužilaštvo započinje krivično gonjenje.

Osnovi sumnje – Niži stepen vjerovatnoće da je počinjeno krivično djelo, a to je najčešće slučaj u fazama kada policija provodi istragu, ali još nema dovoljno dokaza da podnese krivičnu prijavu.

Osumnjičeni/Osumnjičena – Osoba za koju postoje osnovi sumnje da je počinila krivično djelo.

Optuženi/Optužena – Osoba protiv koje je potvrđena jedna ili više tačaka navedenih u optužnici.

Osobe oboljele od teških bolesti – Osobe oboljele od pojedinih teških bolesti, posebno zaraznih, često su izložene negativnom etiketiranju i stigmatizaciji. Npr. HIV/AIDS je sindrom stečene imunodeficijencije, bolest koja slabi imunitet osobe ostavljajući organizam podložnim infekcijama koje ugrožavaju život. Osobe mogu biti HIV pozitivne, ali ne moraju biti oboljele od AIDS-a. Potrebno je izbjegavati asocijacije ili poistovjećivanje bilo koje društvene grupe sa opasnošću ili prijetnjom od ove bolesti, kao i sa samom bolešću, npr. gej muškaraca ili ovisnika. HIV pozitivne osobe ili oboljele od AIDS-a ne treba povezivati sa “neminovnom smrću”. Na isti način razmišljati o osobama oboljelim od hepatitisa, sifilisa, itd.

Osuđeni/Osuđena – Osoba za koju je pravosnažnom odlukom utvrđeno da je krivično odgovorna za određeno krivično djelo.

Oštećeni/Oštećena – Osoba kojoj je lično ili imovinsko pravo povrijeđeno krivičnim djelom. Termin se koristi uglavnom u pravu. S obzirom da oslikava pasivnu ulogu koju ove osobe imaju u krivičnom postupku, u izvještavanju se preporučuje korištenje termina „žrtva“ radi isticanja odnosa moći i povrede i posljedica koje su nastale krivičnim djelom.

Pluralizam – Stanje i odnosi u društvu u kojima se cijeni određeni stepen različitosti, usljed čega članice/članovi različitih etničkih, rasnih, vjerskih, ekonomskih i drugih društvenih grupa imaju pravo i mogućnost, te učestvuju u razvoju vlastitih zajednica doprinoseći razvoju i ostvarenju interesa cjelokupnog društva.

Podizanje (razvijanje) svijesti – U kontekstu ljudskih prava, proces identifikacije, artikulisanja i prenošenja u javnost iskustava i želja pojedinih društvenih grupa u vezi sa unapređenjem njihovog društvenog položaja, s ciljem da ta pitanja postanu priznata kao pitanja od javnog i političkog značaja.

Politički korektan govor – Govor koji koristi jezik, promovira ideje, ponašanja, prakse, kojima se nastoji izbjeći etiketiranje, uvredljivost, te smanjiti društvene distance prema marginalizovanim društvenim grupama.

Preporuka – Akt koji nema obavezujuću snagu, najčešće ovu vrstu akta usvajaju međunarodne organizacije. Preporuke ne obavezuju zemlje članice, ali se prati i izvještava o tome da li ih zemlje članice provode.

Pozitivna akcija – Mjere, programi i aktivnosti koje se kreiraju i preduzimaju radi eliminisanja ili sprečavanja diskriminacije ili negativnih posljedica koje su rezultat postojećih društvenih odnosa i struktura i povećanje učešća pojedinih društvenih grupa, koje iz različitih razloga to trenutno nisu u mogućnosti. Na primjer: dostavljanje informacija koje su potrebne specifičnim društvenim grupama radi lakšeg pristupa obrazovanju, zaposlenju i sl; obrazovanje pojedinih društvenih grupa (polnih, etničkih, starosnih itd.) koje nisu zastupljene u pojedinim zanimanjima.

Pozitivna (obrnuta) diskriminacija – Označava politiku i praksu izbora pojedinih osoba ili grupa isključivo ili prioritarno na osnovu njihove pripadnosti određenoj društvenoj kategoriji, dok su njihove sposobnosti u drugom planu. Pozitivnu diskriminaciju je potrebno razlikovati od pozitivne akcije. U pojedinim zemljama je zakonski zabranjena.

Povjerljivost – Pravo svake osobe na zaštitu ličnih podataka, posebno podataka čije objavljivanje može ugroziti njenu sigurnost, integritet i slično. Npr. povjerljivost i zaštita identiteta maloljetnika u krivičnom postupku, povjerljivost o podacima o bolesti, itd.

Predrasuda – Neprovjeren, izmišljen, često diskriminatorski stav, zasnovan na ličnom iskustvu, ubjeđenjima i vrijednosnom sistemu o drugim osobama. Najčešće se odnosi na pojedinke/pojedince.

Pristup – Pravo, informisanost i mogućnost da se pristupi ili uključi u određene društvene procese, institucije, programe ili resurse.

Ranjive društvene grupe – Ovaj pojam se često poistovjećuje sa društveno isključenim ili marginalizovanim grupama. Pojam „ranjive” koristi se kako bi se dodatno naglasila izloženost i trpljenje negativnih posljedica usljed nedostatka zaštite i prisutnih stereotipa, predrasuda i stigmati u društvu. On, ipak ne mora uvijek da se odnosi na sve društveno isključene grupe. U ovom smislu, kao ranjive

grupe mogu se istaći npr. ovisnici o drogama, maloljetni počinioci krivičnih djela, osobe oboljele od teških bolesti (HIV, hepatitis), muškarci koji imaju seksualne odnose sa muškarcima, itd.

Ravnopravnost – Pravednost pri postupanju prema pripadnicama i pripadnicima različitih društvenih grupa, u skladu sa njihovim zajedničkim, ali i specifičnim potrebama. To ne znači samo jednako postupanje, već se može raditi i o specifičnom tretmanu pojedinih društvenih grupa, s ciljem da se ispravi društvena, kulturna, istorijska podređenost, ali koji se smatra jednakim u smislu prava, obaveza i mogućnosti koje se ovim grupama pružaju. Odnosi se na sve aspekte društvenog života.

Različitost – U kontekstu ljudskih prava i ravnopravnosti pod pojmom različitost posmatramo razlike u kulturi, identitetima, vrijednostima, uvjerenjima, rasnom, etničkom i nacionalnom porijeklu, polu, seksualnoj orijentaciji, vještinama i sposobnostima, starosnoj dobi pojedinki i pojedinaca ili društvenih grupa. Osjetljivost na različitosti podrazumijeva prepoznavanje i uzimanje u obzir specifičnih potreba društvenih grupa prilikom planiranja, provođenja ili procjene bilo koje vrste djelovanja.

Sagorjevanje – Premorenost, fizička i psihička iscrpljenost koja se javlja kod aktivistkinja i aktivista za ljudska prava. Neki od uzroka mogu biti: preambiciozno postavljeni ciljevi, unutrašnja neorganizovanost, mali broj članica i članova aktivističkih grupa, neprijateljski raspoloženo okruženje i nepriznavanje vrijednosti njihovog rada. Kao posljedice mogu se javiti razočaranje, demotivisanost za rad, napuštanje grupa, odustajanje od postavljenih ciljeva, itd.

Segregacija – Društveno, fizičko, političko i ekonomsko razdvajanje različitih društvenih grupa, najčešće na osnovu ideoloških i društvenih prepreka građanskim slobodama, jednakim mogućnostima i učesću. Segregacija može biti i rezultat dogovora društvenih grupa. Prema Zakonu protiv diskriminacije BiH, segregacija je djelo kojim (fizičko ili pravno) lice odvaja druga lica na osnovu jedne od nabrojanih osnova iz definicije diskriminacije.

Sistemska ili sistematska diskriminacija – Diskriminacija pojedinki/pojedinaca ili društvenih grupa čije postojanje i prava sistem ne priznaje. Provođa je većinska ili dominantna zajednica koja je u mogućnosti da odluči da ne uvažava različitosti. Najčešće se manifestuje kroz javne politike, prakse, procedure koje isključuju pojedine društvene grupe, prikriveno, otvoreno ili postavlajući pred njih zahtjeve koje one nisu u stanju da ispune. Ove politike i prakse su obično međusobno povezane i na taj način daju diskriminaciji sistemski karakter.

Smjernice (uputstva) – Akti koje objavljuju ministarstva, agencije i tijela međunarodnih i drugih organizacija s ciljem pojašnjavanja odredbi zakona, konvencija, direktiva, odnosno tumačenjima na koji način dokument na koji se one odnose treba provoditi.

Socijalna pravda – Koncept zasnovan na uvjerenju da svaka pojedinka/pojedinac i grupa u društvu ima pravo na jednake mogućnosti, građanske slobode i puno učešće u društvenim, obrazovnim, ekonomskim, pravnim, institucionalnim slobodama i odgovornostima.

Stereotip – Stereotip je uopštena slika koja se na osnovu karakteristika pojedinca koji pripada pojedinoj grupi ili bez posebnog povoda pripisuje cijelim društvenim grupama (polnim, starosnim, nacionalnim, kulturnim, rasnim, političkim), od čijih članova se često očekuje da se i ponašaju u skladu sa tim karakteristikama. Stereotipizacijom se pretjerano ističe uniformnost društvene grupe i povećavaju razlike između društvenih grupa. U novinarskom izvještavanju opasnost od stereotipizacije postoji prilikom pretjerane generalizacije u opisima pojedinih društvenih grupa.

Stigma – Negativno društveno etiketiranje osobe ili grupe na osnovu neke od njenih karakteristika, koje je značajno diskredituje u očima javnosti. Možemo govoriti o javnoj stigmi, odnosno negativnom odnosu javnosti, samostigmi ili self-stigmi, kao vlastitom osjećaju sramote i niže vrijednosti usljed odnosa javnosti, strukturalnoj ili institucionalnoj stigmi, kao negativnom uticaju institucija, medijskoj stigmi, kada mediji propagiraju stigmatizujuće stavove, itd.

Tabu – Tema o kojoj se ne priča, zbog društvenog običaja, društvene neprihvatljivosti ili emocionalne averzije prema njoj.

Tolerancija – Uvažavanje i otvorenost prema različitim kulturama, društvenim grupama, praksama, stavovima, vrijednostima. Ne mora automatski predstavljati slaganje sa razlikama. U novijim raspravama o ljudskim pravima definiše se kao trpljenje ili podnošenje. Stoga, ako se zaista radi o slaganju, prihvatanju, poštovanju ili podršci, bolje je koristiti te termine.

Uznemiravanje – Ponašanje koje vrijeđa dostojanstvo osobe i stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće ili uvredljivo okruženje.

Viktimizacija – Nanošenje materijalne i moralne štete, posljedica po zdravlje i psihičkih patnji, uključujući i negativne reakcije društvenog okruženja, okrivljavanje osoba ili društvenih grupa, otežavajući njihov položaj i stavljajući ih u položaj žrtve.

Zalaganje (zagovaranje) – Skup organizovanih akcija za uspostavljanje ili provođenje prava ili javne politike, kako bi se stvorili uslovi za poštovanje ljudskih prava i dobrobit zajednice. To je jedan od oblika aktivizma i najčešće teži promjeni odnosa moći između društvenih grupa i institucija.

Androcentrizam – Pogled na odnose muškaraca i žena, prema kojem je muškarac primaran, a žena sekundarna, odnosno muškarac normalnost, a žena odstupanje od pravila.

Domaće nasilje, nasilje u porodici i porodičnoj zajednici – Jedan od najvidljivijih i najtežih vidova kršenja ljudskih prava kojim se ugrožava fizički, psihički i društveni integritet osobe, pravo na život i slobodu. Pod porodicom i porodičnom zajednicom smatraju se i bivši supružnici i njihova djeca, kao i roditelji bivših supružnika. Najčešće žrtve su žene i djeca. Obuhvata fizičko, psihičko, emocionalno i ekonomsko nasilje. Fizičko zlostavljanje podrazumijeva sve fizičke neželjene radnje: od guranja i šamaranja, udaranja različitim predmetima, čupanja za kosu, ugriza, korištenja različitih vrsta oružja, do seksualnog nasilja, silovanja i prinude na seksualni odnos. Psihičko i emocionalno nasilje obuhvataju različite oblike zastrašivanja, korištenja pogrđnih imena, prijetnje, ucjenjivanje i manipulacije kojima nasilnik nastoji držati žrtvu u strahu i samim tim kratkoročnoj ili dugoročnoj potčinjenosti ili zavisnosti. Emocionalno nasilje ostavlja čudan osjećaj bola, krivnje i nečeg lošeg što je veoma teško definisati. Psihičko i emocionalno nasilje obuhvataju i radnje koje nisu direktno usmjerene prema žrtvi, već i različite vrste ucjena i prijetnji koje su usmjerene na osobe bliske žrtvi, kao što su djeca, članovi uže ili šire porodice i prijatelji. Emocionalno nasilje obuhvata radnje kao što su kritikovanje, iskazivanje ljubomora, ponižavanje na javnom mjestu, ućutkivanje, izolacija, dominiranje, ograničavanje kontakata sa drugim ljudima, korištenje djece za emocionalne ucjene i sl. Ekonomsko nasilje podrazumijeva različite vidove ekonomske manipulacije, kao što su prijetnja ili stvarno uskraćivanje sredstava za život, ili zabrana rada od strane bračnog ili vanbračnog partnera, kao i drugog člana porodice, kontrola kućnog budžeta i njegovo prisvajanje i raspolaganje bez zajedničkog dogovora, trošenje na kockanje, alkohol i drogu, prodaju stvari iz domaćinstva bez saglasnosti, itd. Nasilje u porodici je krivično djelo regulisano Krivičnim zakonom Republike Srpske (Sl. glasnik broj 49/03) i Krivičnim zakonom Federacije BiH (Sl. glasnik broj 36/03), kao i posebnim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici u oba entiteta (Službeni glasnik RS br. 118/05, 17/08 i Službene novine Federacije BiH broj 22/05).

Džender mejnstriming (gender mainstriming) ili rodno osviještena politika – Prema definiciji Ekonomskog i socijalnog savjeta Ujedinjenih nacija (ECOSOC), to je proces procjene uticaja na žene

i muškarce bilo koje planirane akcije, uključujući zakonodavstvo, javne politike i programe u svim oblastima i na svim nivoima. To je strategija koja u stvaranje, provođenje, praćenje i procjenu politika i programa u političkoj, ekonomskoj i društvenoj sferi uključuje iskustva i želje žena i muškaraca, kako bi se za sve postigla jednaka dobrobit. Krajnji cilj je postići rodnu jednakost.

Emancipacija žena – Podrazumijeva strategije i realizacije akcija unapređenja položaja žena i uspostavljanje ravnopravnosti i jednakosti sa muškarcima. U rimskom pravu termin je označavao oslobađanje roba od strane gospodara, u današnje vrijeme u pravnom kontekstu može označavati sticanje poslovne sposobnosti.

Feminizam – Učenja i teorije koje se odnose na unapređenje prava i jačanje uloge žena u društvu. Označava i društveni pokret, ali i lično opredjeljenje koje polazi od toga da žene imaju podređen položaj u društvu, koji se može promijeniti organizovanim aktivnostima koje obuhvataju od činjenja ovih problema vidljivim do uticaja i promjene javnih politika i praksi u društvu. U zavisnosti od ugla iz kojeg posmatraju društvene odnose i načina koje vide za njihovo rješavanje postoje razne feminističke teorije i pokreti: liberalni feminizam, lezbejski feminizam, crni feminizam, postfeminizam, sajberfeminizam, itd. Većina ovih teorija prihvata da i muškarci mogu biti aktivni učesnici feminističkog pokreta, odnosno feministi.

Heteroseksizam – Razlikovanje ili diskriminacija zasnovana na društvenim vrijednostima da sve osobe treba da budu heteroseksualne orijentacije, te privilegovanje heteroseksualnosti i osoba heteroseksualne orijentacije. Privilegovanje se najčešće manifestuje mogućnostima koje se svjesno daju ili nesvjesno podrazumijevaju za osobe heteroseksualne orijentacije, te negiranju osobama drugih orijentacija. Npr. neke od privilegija mogu biti da javno bez straha od nasilja pokazuju privlačnost i emocije, otvoreno razgovaraju o partnerkama i partnerima i odnosima, prednostima na osnovu stava da je heteroseksualnost jedina „normalna“, prihvaćenost u društvu i porodici, automatsko priznanje i prihvatanje bračnog ili vanbračnog partnera, pravo na odgajanje djece, bez straha da će biti odbačeno u društvu, itd.

Homofobija – Iako u izvornom značenju strah (grčki - phobos) u kontekstu ljudskih prava označava i mržnju, neprijateljstvo i odbojnost prema osobama homoseksualne orijentacije, te se u tom smislu odnos može smatrati ravnim diskriminaciji, npr. rasizmu, seksizmu i sl. Homofobična ponašanja mogu uključiti npr. prijetnje, maltretiranje, fizičko i seksualno nasilje, odbacivanje u društvu i porodici,

pogrdne komentare, uvrede i šale, povezivanje homoseksualnosti sa psihičkim oboljenjima, polno prenosivim bolesima, prijatnjama društvenom poretku, pedofilijom ili drugim krivičnim djelima, optuživanje za promociju modela ponašanja i „regrutaciju” drugih da se pridruže toj seksualnoj orijentaciji.

Interpolne (interspolne) karakteristike – Polno razlikovanje (unutar i između hromosoma, hormona i polnih organa), koje odstupaju od polne podjele na muški i ženski pol.

LGBTIQ – Skraćenica za lezbijke, gej, biseksualne, transseksualne/transrodne, interseksualne i kvir osobe. Termin lezbijka označava ženu koja osjeća emocionalnu i fizičku privlačnost prema ženama. Gej označava osobu koja osjeća emocionalnu i fizičku privlačnost prema osobama istog pola, najčešće se koristi za muškarce. Biseksualna osoba osjeća privlačnost prema osobama oba pola. Transseksualna osoba je osoba čiji je rodni identitet različit od biološkog pola koji im je pripisan pri rođenju. Neke od njih imaju jak osjećaj da su rođene u pogrešnom tijelu. Neke od njih se odlučuju da javno žive u skladu sa svojim rodni identitetom, oblačeći se i ponašajući na način koji mu odgovara, neki se podvrgavaju hirurškim intervencijama i hormonalnim terapijama, kako bi prilagodili svoje tijelo svom identitetu. Ove osobe trpe diskriminaciju i dijele neke od problema sa kojima se suočavaju osobe koje nisu heteroseksualne orijentacije, ali se suočavaju i sa drugim specifičnim problemima. Interseksualne osobe su osobe čiji se pol razvija van tipičnog razvoja pola kao „muškog” ili „ženskog”. Termin kvir (queer) se koristi prilikom označavanja svih navedenih osoba, u nastojanju da se neutralizuje niz negativnih termina.

Mizoginija – Organizovana, institucionalizovana mržnja, neprijateljstvo i nasilje prema ženama.

Patrijarhat – Norme, vrijednosti, uvjerenja, strukture i sistemi koji daju moć i superiorni položaj muškarcima i marginalizuju i podređuju žene.

Podaci razvrstani prema polu – Sakupljanje i odvajanje statističkih podataka prema polu, kako bi se omogućila statistička osnova za rodnu analizu u različitim oblastima. Prema Zakonu o ravnopravnosti polova Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 32/10), svi statistički podaci i informacije, koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim organima na svim nivoima, javnim službama i ustanovama, državnim i privatnim preduzećima i ostalim subjektima, moraju biti razvrstani po polu i treba da budu dostupni javnosti.

Pol (Spol) – Pojam upućuje na biološke i fiziološke karakteristike na osnovu kojih društvo i zakoni pojedinku/pojedinca definišu ženom ili muškarcem.

Reproduktivni rad – Aktivnosti i zadaci koji predstavljaju podršku produktivnom radu. Često se povezuje sa aktivnostima koji podržavaju biološku reprodukciju. Uključuje npr. brigu za djecu i njihovo vaspitanje, održavanje domaćinstva, brigu za bolesne, iznemogle i starije osobe. Obično nije plaćen, te stoga ni vrednovan kao doprinos, ali stvarno predstavlja podršku i osnovu za produktivan rad zbog čega postoji potreba za njegovim uzimanjem u obzir u izvještavanju o odnosima među polovima i rodnim pitanjima.

Rod – Društveno konstruisane uloge, odnosi, vrijednosti, atributi i očekivanja koje društvo pripisuje ženama ili muškarcima. Rod je dio identiteta koji se stiče socijalizacijom i mijenja se kroz istorijske periode, te varira u različitim kulturama širom svijeta. Neke teorije definišu rod i kao invidualni konstrukt vlastitog izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili nadilazi društveno zadane i formirane polne i rodne uloge muškaraca i žena.

Roditeljsko odsustvo – Individualno pravo radnika i radnica (oba pola) na plaćeno odsustvo nakon rođenja ili usvajanja djeteta. Prema Zakonu o radu Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 38/00, 40/00, 47/02, 38/03, 66/03 i 20/07), za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta žena ima pravo na porodiljsko odsustvo u trajanju od jedne godine, a roditelji djeteta se mogu sporazumjeti da nakon isteka 60 dana od dana rođenja djeteta, odsustvo umjesto majke nastavi da koristi otac.

Rodna analiza – Sistematsko istraživanje različitim metodama s ciljem identifikovanja i razumijevanja odnosa muškaraca i žena, kao i rodnih odnosa među muškarcima i među ženama, njihovim aktivnostima, razlikama u njihovim potrebama, pristupu resursima, mogućnostima odlučivanja, preprekama na koje nailaze u svim sferama života. Rodna analiza uvažava da su životi muškaraca i žena, kao i njihova iskustva, potrebe i prioriteti različiti. Takođe, ne žive sve žene i svi muškarc jednako, niti imaju iste potrebe i iste prioritete. Rodna analiza uzima u obzir i razlike na koje utiču npr. etnička pripadnost, socijalni i ekonomski status, zdravstveno stanje, starosna dob, nivo obrazovanja, seksualna orijentacija, bračno stanje itd. Svrha rodne analize je da pomogne u postizanju rodne jednakosti.

Rodna jednakost – Koncept prema kojem su sva ljudska bića slobodna da razvijaju svoje sposobnosti i naprave slobodan izbor bez ograničenja uspostavljenih društvenim stereotipima, predrasudama i rodnim ulogama. Različita ponašanja, težnje, potrebe svih ljudi (žena i muškaraca) se jednako poštuju, vrednuju, razmatraju i podržavaju.

Rodna osjetljivost – Sposobnost da se prepoznaju rodna pitanja, potrebe i interesi različitih ljudi na koje utiču njihove rodne uloge. Rodna osjetljivost neophodna je u svim sferama društvenog života, npr. korištenje rodno osjetljivog jezika (izražavanjem titula i zanimanja u ženskom rodu za žene, radi poštovanja i afirmisanja žena na tim pozicijama), rodna osjetljivost u uređivanju medijskog programa (kako bi se prepoznali i eliminisali seksistički sadržaji i sadržaji koji promovišu rodno zasnovano nasilje, te pripremali programi koji preispituju stereotipe i promovišu ravnopravnost), rodno osjetljivo budžetiranje (kako bi budžeti kao javni instrumenti provođenja zakona i politika osigurali pravedniju raspodjelu sredstava, koja uvažava potrebe različitih grupa žena i muškaraca), rodno osjetljivo urbanističko planiranje (kako bi budući planovi naselja ispunjavali potrebe stanovnica i stanovnika koji tu žive i koriste javne površine i objekte, npr. usljed rodne podjele rada i brige za djecom od ključne je važnosti učešće žena u urbanom planiranju). Ako se želi naglasiti prihvaćenost i primjena principa ravnopravnosti i jednakosti, koriste se i termini rodna osviještenost i rodna odgovornost, koji imaju dublje značenje (npr. rodno osviještene politike ili rodno odgovorno budžetiranje).

Rodna ravnopravnost – Pravedno tretiranje polova, koje može podrazumijevati jednak ili različit tretman, ali koji se smatra jednakim u smislu prava, obaveza i mogućnosti koje pred njima stoje.

Rodni identitet – Vlastita rodna samokoncepcija, koja može, ali i ne mora korespondirati sa biološkim polom koji je osobi pripisan pri rođenju (muška, ženska, interseksualna osoba). Osoba dakle može definisati rodni identitet kao ženski, muški, interseksualni ili kao fluidan i mješovit.

Rodni jaz – Razlika između muškaraca i žena u smislu učešća, pristupa resursima, pravima, nadoknada i beneficijama. Rodni jaz u platama – Razlika u platama između muškaraca i žena. Značajno je posmatrati radi prikazivanja i razumijevanja odnosa između muškaraca i žena, podjele rada, pristupa resursima i ograničenja koja u društvu postoje najčešće pred ženama. Rodnom analizom oblasti rada i plata i naknada traže se podaci o uticaju roda i povezanosti roda sa drugim društvenim kategorijama, na stepen angažovanosti i priznanja za poslove koje obavljaju žene i muškarci.

Rodne uloge – Uloge (poslovi, obaveze, odgovornosti, ponašanja) koje društvo i zajednica očekuju da pojedinka i pojedinac obavlja u društvu, a koje vezuje za njihov biološki pol. Može podrazumijevati i naučene uloge ili uloge kojima se pojedinka ili pojedinac svjesno prilagođava kako bi ispunila društvena očekivanja. Rodne uloge variraju u zavisnosti od kulture, etničke grupe, klase, starosne dobi, političkog sistema, prirodnih okolnosti i td.

Rodno zasnovano nasilje – Čin kojim se nanosi fizička, seksualna, psihička ili ekonomska pojedinki ili pojedincu zasnovana na rodu. Iako su najčešći oblici rodno zasnovanog nasilja muškarca prema ženi, potrebno je prepoznavati i rodno zasnovano nasilje grupa, te žene prema ženi, muškarca prema muškarcu i žene prema muškarcu. Kao samo neke od oblika rodno zasnovanog nasilja, navodimo seksualno uznemiravanje, psihičko maltretiranje, nasilje u porodici, nasilje i pritiske na žene u vezi sa odricanjem od nasljedstva, nasilje među vanbračnim partnerima, verbalno i fizičko maltretiranje osoba koje ne ispunjavaju društveno očekivane rodne uloge i ponašanja, maltretiranje osoba drugačije seksualne orijentacije, prisiljavanje na prostituciju, seksualno iskorištavanje, trgovinu ženama i td.

Seksizam – Diskriminacija osoba zasnovana na rodu ili polu.

Seksualna orijentacija – Emocionalna i seksualna naklonjenost istom i/ili drugačijem polu. Seksualna orijentacija može biti heteroseksualna – prema suprotnom polu, biseksualna – prema oba pola, s tim da osobe mogu, ali i ne moraju da imaju seksualne odnose sa oba pola, te homoseksualna – prema osobama istog pola. Seksualna orijentacija najčešće nije relevantna za medijski izvještaj, niti probleme sa kojima se ljudi suočavaju treba dovoditi u vezi sa seksualnom orijentacijom, osim ako se ne radi o rodno zasnovanoj diskriminaciji. Seksualna orijentacija ne podrazumijeva odnos sa više partnera, što se često implicira za osobe biseksualne i homoseksualne orijentacije. Takođe, seksualnu orijentaciju ne treba nazivati stilom života, jer se ne radi o izabranom načinu života, niti postoji npr. heteroseksualni stil života. Heteroseksualna osoba ili hetero osoba je termin kojim se označavaju osobe heteroseksualne orijentacije, gej osoba je prihvatljiv termin za označavanje muškaraca i žena homoseksualne orijentacije, iako se za žene koristi i termin lezbejka.

Seksualna prava – Ljudska prava koja ljudima garantuju slobodu od prinude, diskriminacije, nasilja, zaštitu seksualnog integriteta, zaštitu privatnosti, pristup zdravstvenim službama i zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja, pristup informacijama u vezi s tim, seksualno obrazovanje, slobodan izbor

partnera, dobrovoljan brak i dobrovoljnost u seksualnim odnosima u braku ili van njega, dobrovoljnost u odlučivanju o potomstvu i sl.

Seksualno iskorištavanje – Iskorištavanje i povreda ljudskog dostojanstva i fizičkog i emocionalnog integriteta pojedinke ili pojedinca s ciljem seksualnog zadovoljavanja ili materijalne koristi.

Seksualnost – osnova svakog ljudskog bića koja, između ostalog, obuhvata polni identitet, rodni identitet i izražavanje, seksualnu orijentaciju, želje i fantazije, vrijednosti.

Siguran seks – Seksualni odnos koji smanjuje ili eliminiše razmjenu tjelesnih tečnosti koje mogu prenijeti polno prenosive bolesti. Npr. seksualni odnos uz korištenje prezervativa.

Transvestit – Osoba koja uživa u nošenju odjeće drugog roda. Pojam ne treba dovoditi u vezu sa seksualnom orijentacijom.

Trgovina ljudima – označava niz aktivnosti od regrutovanja putem oglasa, kidnapovanja, transporta, pritvaranja i prodaje osoba, najčešće žena i djece u svrhu eksploatacije, uglavnom radi prostitucije, prinudnog rada, usluživanja, ropstva ili čak uzimanja i prodaje zdravih organa.

Stakleni plafon (strop) – Nevidljiva i nedefinisana diskriminatorna prepreka, stvorena patrijarhalnim i seksističkim odnosima u društvu, koja otežava ili u potpunosti onemogućava žene da napreduju prema višim pozicijama, npr. u organizaciji, kompaniji, političkoj stranci ili javnim institucijama ili ka ostvarenju viših primanja. Npr. statut i pravila organizacije ne sprečavaju ženu da bude direktorica kompanije, ali je poznato da tijelo koje vrši izbor smatra da muškarac mnogo bolje može obavljati taj posao. Žena može biti ministrica u Vladi, ali je poznato da političke partije za ova mjesta uvijek kandiduju muškarce ili odnosi u društvu, podjela rada i obaveza unutar porodice otežava ženama da se kandiduju za te pozicije. Termin se počeo koristiti osamdesetih godina u Sjedinjenim Američkim Državama u tekstovima o položaju žena na radnom mjestu.

Vanbračna zajednica – Domaćinstvo ili zajednica koju čine muškarac i žena, koji nisu zvanično sklopili brak. U zajednici mogu živjeti i njihova djeca. U pogledu prava i obaveza na međusobno izdržavanje i odgovornosti prema djeci izjednačena je sa bračnom zajednicom, a na osnovu života u vanbračnoj zajednici mogu se crpiti i neka druga prava, npr. na imovinu i sl.

Ženska ljudska prava – Pojam ženska ljudska prava se zasniva na priznanju da su žene u neravnopravnom položaju i doživljavaju diskriminaciju u društvu, te da su ljudska prava žena sastavni dio univerzalnih ljudskih prava.

Amputacija – Operativno uklanjanje uda ili dijela uda. Osoba: amputirac/amputirka ili osoba kojoj je amputiran dio tijela, osoba bez noge(u), osoba bez ruke(u).

Arhitektonske prepreke (barijere) – Bilo koja fizička prepreka u domaćinstvu ili u javnom prostoru koja ograničava kretanje osoba sa invaliditetom. Npr. stepenice, nepostojanje lifta ili rampe (kose ravni) za kolica, trotoari bez rampe, uska vrata, uzak lift, uski toaleti sa neprilagođenom opremom, sale za sastanke sa fiksiranim stolicama i uskim prolazima, visoki pragovi, itd. Postoje i druge vrste prepreka, koje se često zaboravljaju, a na koje nailaze osobe koje su slijepi ili gluhe. Npr. potrebno je obezbijediti zvučnu signalizaciju, senzorne mape, oznake u liftovima i na vratima na brajefom pismu, vizuelnu signalizaciju za osobe koje ne čuju zvona na vratima, alarm od zaštite od požara i td.

Biblioteka za slijepi i slabovidne osobe – Biblioteka koja raspolaže knjigama u zvučnoj tehnici i štampanim na brajevoj azbuci ili sa uvećanom štampom, čiji sadržaji na taj način postaju dostupni slijepim i slabovidnim osobama. Namijenjena je opštem obrazovanju, informisanju i zadovoljavanju kulturnih potreba slijepih i slabovidnih osoba.

Audiodeskripcija – Tonski opis filma, pozorišne predstave, izložbe ili drugog multimedijalnog proizvoda, namijenjen slijepim i slabovidnim osobama, u kojem pripovjedač opisuje radnje, gestove, scenografiju i natpise i druge vizuelne informacije. Ona slijepim i slabovidnim osobama čini dostupnim sadržaje, koji inače ne bi bili dostupni prostim slušanjem.

Autizam – Autizam je trenutno jedan od najkompleksnijih oblika invalidnosti, jer predstavlja sveobuhvatan razvojni poremećaj koji se javlja kod djece pri samom rođenju ili u najranijem djetinjstvu, koji obuhvata sva područja dječjeg razvoja: govor, motoriku, ponašanje, druženje i učenje. Manifestuje se kroz nemogućnost uspostavljanja socijalnih odnosa, sklonost osamljivanju i povlačenju u sebe. Djecu i odrasle sa autizmom, osim izazova sa kojima se susreću u životu, mogu karakterisati i određene sposobnosti za analizu predmeta i događaja, istaknuto razumijevanje njihove strukture, predviđanje budućih ponašanja, interes i smisao za detalje ili neke specifične oblasti npr. muziku, matematiku ili umjetnost. Uzroci autizma nisu do sada naučno dokazani, iako većina stručnih radova ukazuje na zgodnu kombinaciju genetike i okoline u kojoj se dijete razvija.

Brajevo pismo – Međunarodni standardizovan reljefasti sistem znakova namijenjen za komunikaciju u kojoj učestvuju osobe koje ne vide. Kombinacijom šest tačaka obilježavaju se slova, znakovi interpunkcije, brojevi itd. Razumijevanje brajevog pisma odvija se čulom dodira. Ime je dobilo prema svom tvorcu Luju Braju. Kako bi se podržala komunikacija na ovom pismu, postoje tastature za brajevo pismo, pišaće mašine i štampači koje ostavljaju otiske brajevog pisma.

Defektologija – Naučna disciplina koja proučava motorne, čulne ili intelektualne smetnje u razvoju i društvenom ponašanju. Stručnjakinja i stručnjak iz oblasti defektologije – defektolog, defektologinja, defektološkinja. U savremenom svijetu dijagnostike i podrške osobama sa invaliditetom za stručnjake se sve više koriste drugi termini, kao što su reabilitatori/ice, specijalni pedagozi/ginje, okupacioni terapeuti/kinje, logopedi/kinje, somatopedi/kinje, u zavisnosti od grane specijalizacije, čime se ujedno i izbjegavaju negativne konotacije koje nosi riječ „defekt“.

Gestovni jezik (govor) - Kodifikovan sistem pokreta ruku i tijela i mimike koji se, uz čitanje sa usana, koristi u komunikaciji sa osobama sa smanjenom sposobnošću govora ili sluha. Postoje manje razlike između gestovnih govora pojedinih područja, kao i međunarodni gestovni jezik. Kao i kod prevođenja drugih jezika i u ovom slučaju se koristi termin prevođenje ili tumačenje npr. usmeno ili pismeno prevođenje sa gestovnog jezika i obratno ili prevođenje gestovnog jezika jednog područja na gestovni jezik drugog ili na internacionalni gestovni jezik.

Gluha (gluva) i nagluha osoba – Osoba koja nema sposobnost sluha, odnosno osoba koja ne čuje i osoba koja ima umanjenu sposobnost sluha odnosno slabo čuje. Politički korektno bi bilo koristiti ove sintagme, iako udruženja ovih osoba za sebe koriste termine gluhe i nagluhe osobe. Zbog praktičnosti u izvještavanju i potrebe za kratkoćom može se pribjeći kombinovanju tokom izvještaja. U svakom slučaju, termin gluh i nagluh treba koristiti kao pridjev uz imenicu osoba, a nikako kao imenicu. Izvedeni glagoli koji bi označili gubitak sluha bili bi: oglušiti (ogluviti), gubiti ili izgubiti sluh, ostajati ili ostati bez sluha. Riječi kojima se može označiti odsustvo ili umanjeno sposobnosti sluha: gluhoća (gluvoća), naglušost (naglušost), nesposobnost ili umanjena sposobnost sluha, gubitak sluha, otežan sluh.

Gluhonijema (gluvonijema) osoba – Osoba koja nema sposobnost sluha i govora. Gluhonijemost (gluvonijemost) ili nedostatak sposobnosti sluha i govora.

Invaliditet – Umanjena privremena ili trajna fizička i intelektualna sposobnost, usljed naslijeđenog, urođenog ili stečenog oboljenja, oštećenja, poremećaja, starosti itd. Iako se ovaj termin koristi u domaćim zakonima, a i sama udruženja ga koriste, moguće je koristiti i termine umanjene sposobnosti ili ometenost.

Mišićna distrofija – Opšti naziv za grupu oboljenja skeletnih mišića koja dovodi do slabosti zahvaćenih mišića uz očuvanost nervnog sistema. Osoba oboljela od distrofije, osoba sa distrofijom, osoba sa posljedicama mišićne distrofije.

Neuračunljiva osoba – Osoba koja nije svjesna odgovornosti i ne može odgovarati za svoje postupke. Najčešće se koristi u kontekstu prava.

Nijema osoba – Osoba koja nema sposobnost govora. Nijemost – nedostatak sposobnosti govora.

Osoba sa invaliditetom – Osoba sa smanjenim sposobnostima usljed posljedica naslijeđenog, urođenog ili stečenog oboljenja, oštećenja, povrede ili starosti. Koristiti sintagme: osoba sa invaliditetom u kontekstu odgovornosti društva osobe kojima je potrebna posebna društvena podrška; ne invaliditkinja ili invalid, niti osoba sa posebnim potrebama. Ako je neophodno fokusirati se na vrstu invaliditeta, koristiti npr. osobe sa tjelesnim invaliditetom, osobe sa smanjenim motornim sposobnostima (pokretljivošću), osobe sa smanjenom sposobnošću sluha i vida, osobe sa posljedicama mišićnih oboljenja i oštećenja, osobe sa teškim hroničnim oboljenjima i trajno narušenim zdravstvenim stanjem, osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima ili uz riječ osoba navesti konkretno oštećenje ili oboljenje, npr. osoba sa paraplegijom ili osoba u stanju paraplegije. U zavisnosti od konteksta u kojem se izvještava, mogu se koristiti i sintagme: osoba koja otežano hoda, osoba u kolicima, ako je adekvatno - osoba vezana za postelju ili eventualno nepokretna osoba, s tim da posljednje treba oprezno koristiti, jer je malo koja osoba zaista potpuno nepokretna.

Osobe sa umanjenim intelektualnim sposobnostima – osoba sa smanjenim intelektualnim sposobnostima usljed posljedica naslijeđenog, urođenog ili stečenog oboljenja, poremećaja, oštećenja, povrede ili starosti. Za odrasle se preporučuje korištenje termina osoba sa umanjenim intelektualnim sposobnostima, a za djecu - djeca ometena u razvoju, djeca sa poteškoćama u razvoju. Ako se tekst odnosi na specifičnu ometenost ili oboljenje, vladine politike, prakse u medicini, mogu se koristiti i medicinski nazivi i u tom slučaju fokus je na ometenosti ili oboljenju. Izazovi sa kojima se ove osobe

susreću samo su jedan dio njihovog života, te je neophodno izvještavati i o njihovim sposobnostima, vještinama, uspjesima. U stručnim krugovima i udruženjima koriste se i sintagma mentalno nedovoljno razvijena lica, koja je česta i u nazivima udruženja.

Paraliza – motorna slabost ili nesposobnost izazvana gubitkom mišićne snage, a ne anomalijom koštano zglobnog sistema ili nekoordinisanošću pokreta (dječija paraliza, cerebralna paraliza, progresivna paraliza).

Personalna asistencija - organizovani vid podrške osobi sa invaliditetom u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, pri čemu ona sama bira svog asistenta ili asistenticu i određuje kada, gdje i kakva joj je asistencija potrebna. Uslugu personalne asistencije mogu koristiti osobe koje mogu upravljati ovom uslugom i snositi odgovornost. Osoba koja pomaže osobi sa invaliditetom naziva se personalni asistent. Asistenti obično prolaze određeni vid formalne obuke u ustanovama ili udruženjima, a korisnici usluga ih dodatno obučavaju s ciljem prilagođavanja jednih drugima.

Politika prema osobama sa invaliditetom – Dokument koji je odraz zajedničkog stava predstavnika osoba sa invaliditetom i institucija vlasti u jednoj zemlji koji se tiče svih pitanja bitnih za osobe sa invaliditetom: obrazovanja, zapošljavanja, socijalnih i zdravstvenih usluga, učešća u društvu, kulturi, umjetnosti, sportu, religiji, porodičnom, intimnom i seksualnom životu, pristupačnosti i uključenosti u jedno društvo. Usvajaju ga institucije vlasti i njime su utvrđeni osnovni ciljevi, pravci razvoja, zadaci i odgovornosti institucija, drugih društvenih subjekata i organizacija osoba sa invaliditetom. Cilj politike je poboljšanje položaja osoba sa invaliditetom, socijalna uključenost, postizanje ravnopravnosti i eliminisanje diskriminacije po ovom osnovu i rješavanje drugih aktuelnih problema u različitim oblastima. Osobe sa invaliditetom moraju biti uključene u planiranje, kreiranje i provođenje ovih politika.

Pomagalo - naprava ili uređaj koji se koristi kao pomoćno sredstvo u obavljanju nekih radnji, npr. ortopedsko pomagalo.

Povreda na radu – Povreda ili bolest uzrokovana radom u nesigurnim, opasnim, nezdravim uslovima, sa trajnim ili privremenim posljedicama na zdravlje radnika / radnice i sposobnost za rad.

Profesionalna rehabilitacija osoba sa invaliditetom - organizovanje i sprovođenje programa i aktivnosti s ciljem osposobljavanja osoba sa invaliditetom. Prema Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji,

osposobljavanju i zapošljavanju invalida (Službeni glasnik RS br. 98/04, 91/06, 54/09) radi se o rehabilitaciji koja se organizuje i izvodi u redovnom sistemu obrazovanja, dok se praktično osposobljavanje za rad izvodi kod poslodavaca. Ona obuhvata sljedeće mjere i aktivnosti: utvrđivanje preostalih radnih i opštih sposobnosti, profesionalno informisanje, savjetovanje i procjenu profesionalnih mogućnosti, analizu tržišta rada, mogućnost zapošljavanja i uključivanja u rad, procjenu mogućnosti izvođenja, razvoja i usavršavanja programa profesionalnog osposobljavanja, radno osposobljavanje, dokvalifikaciju, prekvalifikaciju i programe za održavanje i usavršavanje radnih i radno-socijalnih vještina i sposobnosti u razdoblju do zapošljavanja, pojedinačne i zajedničke programe za unapređenje radno-socijalne uključenosti u zajednicu, tehničku pomoć, podršku, praćenje i procjenu rezultata, i td.

Slijepa i slabovida osoba – osoba koja nema sposobnost vida i osoba sa smanjenom sposobnošću vida. Politički korektno bi bilo koristiti ove sintagme, iako udruženja ovih osoba za sebe koriste termine slijepa i slabovide osobe i ovi termini se nalaze i u nazivima udruženja. Zbog praktičnosti u izvještavanju i potrebe za kratkoćom može se pribjeći kombinovanju termina tokom izvještaja. U svakom slučaju termin slijep i slabovid koristiti kao pridjev uz imenicu osoba, a nikako kao imenicu. Izvedeni glagoli koji bi označili gubitak vid bili bi: oslijepiti, gubiti ili izgubiti vid, ostajati ili ostati bez vida. Riječi kojima se može označiti odsustvo ili umanjenost sposobnosti sluha: sljepilo, slabovidost, nesposobnost i umanjena sposobnost vida, gubitak vida.

Socijalni model invalidnosti – Pristup pitanju invalidnosti prema kojem u centru pažnje nije invaliditet kao lični problem pojedinke/pojedinca, već se invalidnost posmatra kao posljedica umanjene sposobnosti s jedne i neprilagođene okoline sa druge strane. Tako pitanja invalidnosti postaju društveno važna tema. Društvo treba da preduzme mjere koje će omogućiti osobama sa invaliditetom da se ostvare kao ličnosti i građani u svim sferama društvenog života. Ovaj pristup u prvi plan stavlja osobu, njene mogućnosti, prava, obaveze i odgovornosti.

Zapošljavanje osoba sa invaliditetom – Zapošljavanje na otvorenom tržištu rada u državnim organima, javnim ustanovama i preduzećima, zapošljavanje pod posebnim uslovima u ustanovama, preduzećima ili zaštitnim radionicama, osnovanim radi zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Kako bi podstakla zapošljavanje osoba sa invaliditetom i odgovorila na društvene nejednakosti, država poslodavcima koji zapošljavaju osobe sa invaliditetom omogućava pravo na poreske olakšice i različite stimulanse.

Dijete – Ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života. Ovo je definicija Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala 1993. godine, a 1995. potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma Konvencija je još jednom priznata kao sastavni dio ustavno-pravnog poretka Bosne i Hercegovine, te sve osobe koje spadaju u ovu kategoriju treba nazivati djecom, a posebno kada se radi o izvještavanju o kršenju ili ostvarivanju njihovih prava.

Krivična odgovornost – Uslovi koji su potrebni da se na izvršioca krivičnog djela primijeni krivična sankcija. U maloljetničkom pravosuđu, djeca mlađa od 14 godina se smatraju krivično neodgovornim.

Maloljetni učinilac krivičnog djela ili maloljetni prestupnik ili maloljetnik u sukobu sa zakonom – označavaju krivično odgovorno dijete u krivičnom postupku, bez obzira na to da li je osumnjičeno, optuženo ili osuđeno za krivično djelo. (Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik RS broj 13/10). Zbog duže konstrukcije neprikladne medijskom izvještavanju u nastavku se mogu koristiti riječi “maloljetnik” ili “učinilac”.

Mladi/Omladina - Rezolucijama Generalne skupštine UN-a broj 40/14 iz 1985. i 50/81 iz 1995. godine utvrđena je starosna granica omladine u dobi od 14 do 25 godina. Međutim, u BiH starosna granica je pomjerena – od 15 do 29/30 godina. U zavisnosti od konteksta o kojem se izvještava, starosna dob osoba koje se ubrajaju u omladinu je različita. Npr. za političke partije radi se o osobama od 18 do 30 ili 35 godina starosti, u vezi sa pravima iz oblasti socijalne zaštite i stipendiranja o osobama do 26 godina starosti, prema zakonima o omladinskom organizovanju o osobama između 16 i 30 godina, itd. U izvještavanju je važno obratiti pažnju na razlike između tinejdžera (osobe mlađe od 20 godina) i mladih odraslih ljudi (stariji od 20 godina) zbog različitih socioloških, psiholoških, zdravstvenih problema i različitih potreba koje ove kategorije stanovništva imaju.

Najbolji interes djeteta – Najbolji interes djeteta je jedna od najznačajnijih vrijednosti u porodičnom pravu i odnosima roditelja i djece. On pretpostavlja obaveze da se osigura da dijete: ima pravo da poznaje svoje roditelje i da se oni brinu o njemu; pravo djeteta koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja, da održava veze i redovne kontakte sa roditeljima, osim ako zbog posebnih okolnosti to

nije u njegovom interesu; pravo da oba roditelja imaju odgovornost za podizanje i razvoj djeteta; odgovornost roditelja da u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti obezbijede uslove života potrebne za razvoj djeteta, uključujući obrazovanje, zdravstvenu zaštitu itd; pravo djeteta na izdržavanje od roditelja ili drugih osoba koje imaju finansijsku obavezu prema djetetu; pravo djeteta da se zaštiti od nasilja, povreda, ekonomske eksploatacije, seksualne zloupotrebe, te od svih poroka, da dijete protiv svoje volje ne bude odvojeno od svojih roditelja, osim ako nadležni organi u odgovarajućim zakonskim procedurama ne utvrde da je odvajanje u najboljem interesu. Potrebe djeteta koje se kroz ovu grupu interesa nastoje zadovoljiti su: sigurnosne, zdravstvene, emocionalne, obrazovne, vaspitno-razvojne, socijalne i td. O najboljem interesu i potrebama djeteta posebno treba voditi računa u kriznim situacijama poput razvoda braka roditelja, gubitka roditelja ili drugog člana porodice i sl. U sudskim i drugim postupcima u koje su uključena djeca, nadležni organi dužni su da vode računa o najboljem interesu djeteta, kao i da djetetu omogućе da slobodno izrazi svoje mišljenje o vlastitim interesima i potrebama.

Ombudsman za djecu – Prema Zakonu o ombudsmanu za djecu Republike Srpske (Sl. Glasnik Republike Srpske 103/08), nezavisna institucija koja ima zadatak da štiti prava djeteta, prateći usklađenost propisa koji se odnose na zaštitu prava djeteta sa Ustavom, Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata, koji se odnose na prava djeteta, izvršavanje obaveza koje proizlaze iz Konvencije i drugih međunarodnih dokumenata, primjenu propisa, povrede prava i interesa djeteta, zalaže se za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta, predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava djeteta i sprečavanje štetnih postupanja, koja ugrožavaju prava i interese djeteta, uključujući i podnošenje inicijative Vladi ili Narodnoj skupštini Republike Srpske za donošenje zakona, propisa i opštih akata.

Omladinska politika – Omladinska politika je dokument koji u saradnji sa predstavnicima i predstavnicima omladinskih organizacija usvajaju institucije vlasti, kojim se utvrđuju osnovni ciljevi, pravci razvoja, zadaci i odgovornosti institucija i omladinskih grupa i organizacija, koji nastaje u konsultativnom (partnerskom) odnosu vladinog, nevladinog sektora i mladih. Njen cilj je poboljšanje položaja mladih, te rješavanje njihovih aktuelnih problema u različitim oblastima (npr. vaspitanje i obrazovanje, socijalna uključenost i ravnopravnost, sigurnost, zdravlje, razvijanje moralnih, kulturnih, duhovnih vrijednosti i osobina ličnosti, zapošljavanje, omladinsko organizovanje, zaštita životne sredine i td.)

Pripravnik/pripravnica - Pripravnikom se smatra osoba koja je završila srednju, višu školu ili fakultet a koja po prvi put zasniva radni odnos u tom zanimanju i prema zakonu treba da položi stručni ispit i treba prethodno radno iskustvo u njenom zanimanju ili profesiji. Pripravnik/pripravnica ima pravo na zaradu koju osigurava poslodavac.

Slobodno vrijeme mladih – U širem smislu označava vrijeme u kojem mladi nemaju obaveznih organizovanih aktivnosti, kada mogu birati šta će raditi i s kim će to vrijeme provoditi. Slobodno vrijeme predstavlja priliku za igru, sport, opuštanje, druženje, učenje i razvoj (kroz neformalno vaninstitucionalno obrazovanje), a predstavlja i potencijalni prostor za rizične aktivnosti, opijanje, pušenje, nasilje i td. Međunarodni i domaći dokumenti priznaju važnost slobodnog vremena za društveni, emocionalni, fizički i psihički razvoj mladih, koji može imati pozitivne efekte na lični razvoj i razvoj zajednice, te obavezuju institucije vlasti i kao i druge segmente društva da osiguraju mogućnosti za kvalitetno provođenje slobodnog vremena.

Samohrani roditelj – roditelj koji nije u braku i ne živi u vanbračnoj zajednici, a sam se brine i izdržava svoje dijete/djecu.

Sudija za maloljetnike – sudija koji posjeduje afinitet za rad sa djecom i specijalna znanja iz oblasti prava djeteta i prestupništva mladih, kao i druga znanja i vještine koje ga čine kompetentnim za rad na slučajevima maloljetničkog prestupništva.

Tužilac za maloljetnike – tužilac koji posjeduje afinitet za rad sa djecom i specijalna znanja o pravima djeteta i prestupništvu mladih, kao i druga znanja i vještine koje ga čine kompetentnim za rad na slučajevima maloljetničkog prestupništva.

Vaspitne preporuke – U domaćem krivičnom zakonodavstvu koje se odnosi na maloljetne počiniocelakših krivičnih djela, pored krivičnih sankcija, tužilac i sudija za maloljetnike mogu izreći i vaspitne preporuke kao mjere koje predstavljaju alternativu redovnom vođenju krivičnog postupka. To može biti: lično izvinjenje oštećenom, naknada štete, redovno pohađanje škole, rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice, prihvatanje odgovarajućeg zaposlenja itd. Cilj preporuka je afirmisanje osjećaja odgovornosti kod maloljetnog počinioca, te dugoročno prevencija ponovnog činjennja krivičnih djela, kao i otklanjanje negativnih posljedica krivičnog djela po žrtvu.

Volonter/volonterka – Osoba koja dobrovoljno ulaže svoje vrijeme, trud, znanje i vještine, obavljajući poslove za dobrobit druge osobe, organizacije ili opštu dobrobit bez novčane nadoknade. U skladu sa zakonima, ima pravo na odmor i zdravstveno osiguranje kako je regulisano propisima u oblasti rada koji se odnose na prava nezaposlenih lica.

Vršnjačko nasilje – Nasilje među djecom i mladima, koje obuhvata svako namjerno fizičko, psihičko ili seksualno nasilno ponašanje usmjereno prema drugoj djeci od strane vršnjaka. Ova vrsta nasilja najčešće uključuje ponavljanje obrasca nasilja i odražava neravnopravan odnos snaga. Fizičko nasilje najčešće podrazumijeva guranje, udaranje, čupanje, šamaranje, napade različitim predmetima, bez obzira da li je kod napadnutog djeteta nastupila povreda. Psihičko i emocionalno nasilje prouzrokovano je trajnim negativnim postupcima, poput ogovaranja, nazivanja pogrdnim imenima, ismijavanja, zastraživanja, zanemarivanja i isključivanja iz grupe i sl. Seksualno nasilje podrazumijeva verbalni, gestovni ili fizički kontakt sa seksualnim sadržajem s ciljem uznemiravanja.

Asimilacija – Usvajanje kulture i vrijednosti druge društvene, vjerske, jezičke ili nacionalne grupe, koje prati i gubitak privrženosti grupi kojoj je osoba prvobitno pripadao/la. Asimilacija može biti dobrovoljna ili prinudna.

Dijaspora – Označava ljude istog porijekla, koji su iz različitih razloga istorijski raseljeni širom svijeta.

Etnička pripadnost – Identifikacija pojedinca sa grupom sa kojom dijeli zajedničko porijeklo, jezik, vjeru, običaje, u nekim slučajevima i državljanstvo.

Etnocentrizam – Pogled na svijet i druge ljude korištenjem kriterijuma i običaja vlastite etničke grupe kao standarda po kojima se sudi, te doživljaj o vlastitoj grupi i običajima kao najboljim i superiornim. Neprihvatanje drugih kultura.

Emigrant/emigrantkinja - označava osobu koja je napustila svoju zemlju (emigrira). Proces iseljavanja naziva se emigracija.

Imigrant/imigrantkinja – označava osobu koja useljava (imigrira) u drugu zemlju. Proces useljavanja naziva se imigracija. U izvještavanju treba izbjegavati negativne konotacije sa pojmom imigracije i imigrantima/imigrantkinjama (npr. najezda, naseljavanje, priliv). Koristiti neutralne termine useljavanje, dolazak, osobe koje su se doselile, imigranti, doseljenici.

Izbjegla lica – Prema Konvenciji Ujedinjenih nacija o statusu izbjeglica, osobe koje se, usljed opravdanog straha da će biti progonjene zbog svoje rase, vjeroispovijesti, nacionalnosti, pripadnosti nekoj društvenoj grupi ili političkoj opciji, nađu izvan zemlje čije državljanstvo imaju i koje se ne mogu ili ne žele vratiti u svoju matičnu zemlju.

Ksenofobija – Neopravdan strah, odbojnost ili mržnja prema strancima i drugim kulturama.

Multikulturalizam – Suživot dvije ili više nehomogenih etničkih, rasnih, kulturnih, jezičkih ili vjerskih grupa u jednom društvu, zasnovan na priznavanju različitosti i jednakih prava za sve grupe.

Nacionalna manjina – Prema zakonima o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, dio stanovništva – državljanki i državljana Bosne i Hercegovine koji ne pripadaju ni jednom od tri konstitutivna naroda, a sačinjavaju je ljudi istog ili sličnog etničkog porijekla, iste ili slične tradicije, običaja, vjerovanja, jezika, kulture i duhovnosti i bliske ili srodne povijesi i drugih obilježja. BiH štiti položaj i ravnopravnost pripadnika nacionalnih manjina: Albanaca, Crnogoraca, Čeha, Italijana, Jevreja, Mađara, Makedonaca, Nijemaca, Poljaka, Roma, Rumuna, Rusa, Rusina, Slovaka, Slovenaca, Turaka, Ukrajinaca i drugih. U izvještavanju o različitostima poželjno bi bilo koristiti termin nacionalne zajednice, a u slučajevima diskriminacije i drugim slučajevima u kojima je odnos većina – manjina od važnosti, koristiti termine nacionalna manjina.

Povratnik – Državljanin, koji se kao izbjegla osoba iz inostranstva ili raseljeno lice unutar države, vratila u svoje ranije prebivalište, kao i osoba koja je izrazila volju za povratak i u procesu je povratka.

Rasa – Grupa ljudi zajedničkog porijekla, koja se od drugih grupa razlikuje na osnovu fizičkih karakteristika, a u kontekstu ljudskih prava može određivati i grupe u koje određeno društvo dijeli ljude na osnovu nekih fizičkih karakteristika. U širem smislu može predstavljati i klasifikaciju ljudi zasnovanu osim navedenog i na zajedničkoj istoriji ili iskustvima. Pominjanje rasne pripadnosti osobe ili grupe najčešće nije neophodno za novinarsku priču. Ono je npr. relevantno u slučaju rasno motivisane mržnje, konflikata ili institucionalne diskriminacije i nasilja službenih osoba za koju se utvrdi da je rasno motivisana. Ali u priči o pljački banke rasna pripadnost pljačkaša ili žrtve nije relevantna.

Raseljena lica – Državljanin jedne države koji su usljed sukoba, ratnih razaranja, opravdanog straha od progona ili kršenja ljudskih prava raseljeni na teritoriji te države i nisu u mogućnosti da se na bezbjedan i dostojanstven način vrate u svoje ranije prebivalište. Može se odnositi i na osobe koje su raseljene unutar jedne države usljed prirodnih ili ljudski izazvanih katastrofa.

Regionalni jezici ili jezici manjina – Prema Evropskoj povelji o regionalnim jezicima i jezicima manjina, jezici koji su tradicionalno u upotrebi na određenoj teritoriji jedne države od strane državljanja te države koji čine brojčano manju grupu od ostatka stanovništva te države i koji su različiti od zvaničnog jezika (ili jezika) te države, što ne uključuje dijalekte zvaničnog jezika (ili jezika) te države ili jezike mi-

granata. Teritorija u kojoj je regionalni jezik ili jezik manjina u upotrebi znači geografsku oblast u kojoj je pomenuti jezik sredstvo izražavanja određenog broja ljudi, čime se opravdavaju usvajanje različitih mjera zaštite i unapređenja prava. Evropska povelja o regionalnim jezicima ili jezicima manjina prepoznaje i termin neteritorijalni jezici, koji označava jezike koje koriste državljani države članice koji se razlikuju od jezika (ili jezika) koji su u upotrebi kod ostalog stanovništva države ali koji, iako se tradicionalno koriste na teritoriji te države, ne mogu da budu poistovjeđeni sa nekom njenom konkretnom teritorijom. Povelja obavezuje na priznanje jezika manjina kao izraz kulturnog bogatstva, poštovanje geografske oblasti svakog regionalnog jezika i jezika manjina prilikom administrativnih podjela, podršku očuvanju jezika, stvaranje uslova za olakšanje ili podsticanje upotrebe regionalnih jezika ili jezika manjina u govoru i pisanju, u javnom i privatnom životu, podršku održavanju veza sa drugim državama i regijama u kojima se koriste ovi jezici, podršku proučavanju, studijama i učenju ovih jezika, sprečavanje i eliminaciju diskriminacije u vezi sa jezicima manjina i unapređenje međusobnog razumijevanja svih jezičkih grupa unutar zemlje.

Savjet nacionalnih manjina – savjetodavno tijelo nacionalnih manjina pri parlamentima u Bosni i Hercegovini, čiji je zadatak da daje mišljenja, savjete i prijedloge o svim pitanjima koja se tiču prava, položaja i interesa nacionalnih manjina u BiH.

Deklarisanje proizvoda - Navođenje na proizvodu ili omotu podataka kojima se identifikuju proizvodi, svojstva i sastav proizvoda, te podaci o proizvođaču i pravnom ili fizičkom licu koje proizvod stavlja u prodaju.

Ekonomske usluge - Usluge koje ispunjavaju osnovne potrebe potrošača na tržištu, tj. isporuka energije (struja, gas, grijanje) i vode, telekomunikacione usluge, poštanske usluge i javni prevoz.

Elektronski instrument plaćanja (EIP) - Instrument plaćanja na daljinu koji korisniku i vlasniku omogućavaju pristup finansijskim sredstvima na njihovom računu kod neke finansijske institucije, radi obavljanja prenosa novčane vrijednosti (transakcije) prilikom čega se redovno traži identifikacioni broj i/ili sličan dokaz identiteta.

Emulgatori - Supstance koje se koriste prilikom industrijske obrade i proizvodnje hrane.

Logo - Prepoznatljiv znak za proizvod, uslugu, firmu, pokret ili ustanovu koji vodi prema povjerenju kupca/potrošača na emocionalnoj osnovi.

Marka – Najčešći sinonim za kvalitet proizvoda ili statusni simbol za pojedine proizvode. Kupujuću pojedine proizvode s poznatim markama pojedini potrošači smatraju da na taj način "kupuju" i status u društvu.

Monopol – Proces okrupnjavanja i koncentracije poslovnih subjekata (najprije u proizvodnji, a potom u trgovini i pružanju usluga) radi osvajanja tržišta, odupiranja konkurenciji i smanjenju troškova.

Namirnice – Sve što se upotrebljava za hranu ili piće u neprerađenom ili prerađenom obliku.

Nekorektni poslovni običaji – Situacija u kojoj se kupac dovodi u zabludu u vezi sa izvorima, načinima proizvodnje, količinom, kvalitetom i drugim osobinama robe, uključujući i prikrivanje grešaka (mana) robe, ili bilo koje drugo dovođenje kupca u zabludu.

Oglašavanje - Komunikacija u vezi sa trgovinom, poslovanjem, zanatom ili profesijom kako bi se promovisala nabavka robe i usluga, uključujući sve oblike nepokretne imovine.

Oligopol – Tržište na kojem nekoliko (mali broj) proizvođača međusobno konkuriše proizvodeći ista (čisti oligopol) ili slična (diferencirani oligopol) dobra.

Potrošač - Svako fizičko lice koje kupuje, stiče ili koristi proizvode ili usluge za svoje lične potrebe i za potrebe svog domaćinstva.

Potrošačka korpa – Izbor od šezdesetak prehrambenih proizvoda napravljen kako bi se zadovoljio minimum mjesečnih potreba za kalorijama za četvoročlano domaćinstvo. Minimalnu potrebu za kalorijama utvrđuju nutricionisti. Zbog česte zloupotrebe u pravljenju poređenja životnog standarda i primanja sa cijenom potrošačke korpe koja uključuje samo prehrambene artikle, što je daleko od dovoljnog za život četvoročlane porodice, sindikalne i druge organizacije koje se bave ovim pitanjima uvode i sindikalnu potrošačku korpu, koja uključuje i druge realne mjesečne troškove porodice, npr. neprehrambene artikle, usluge i td, čiji iznos je i do tri puta veći u odnosu na iznos potrošačke korpe.

Prevarno oglašavanje proizvoda i usluga - Oglasne poruke i djelovanje kojim se potrošač vara ili može prevariti, te time uticati na njegovo privredno ponašanje ili može štetiti drugim učesnicima u tržišnom takmičenju, uključujući prikazivanje manjim slovima, brojkama, slikama i znakovima bitnih sastojaka ponude, naročito cijene.

Prodajna cijena proizvoda i usluga – Konačna cijena u koju su uključeni svi porezi, doprinosi i takse i jednaka je prodajnoj cijeni iz knjige popisa.

Proizvod – Svaka stvar nastala kao rezultat ljudske djelatnosti namijenjena potrošačima ili je vjerovatno da će je koristiti potrošači, isporučena, bez obzira da li će biti plaćena ili ne, u toku komercijalne djelatnosti, i bez obzira da li je nova, korišćena ili prepravljena.

Proizvođač - Svako fizičko ili pravno lice koje posluje u Bosni i Hercegovini, bez obzira na vrstu ili oblik vlasništva, javno ili privatno, koji u cjelini ili djelimično proizvodi proizvod ili pruža uslugu.

Rasprodaja - Poseban način prodaje određenih vrsta roba, najčešće uz sniženje cijena.

Realna godišnja kamata na kredit - Godišnja stopa troškova kredita kojom su za potrošača ukupni troškovi kredita izraženi u godišnjem procentu za odobreni kredit, a kojim se na godišnjem nivou izjednačava vrijednost svih obaveza po kreditu (zajmova, otplata i troškova) o kojima su se sporazumjeli povjerilac i potrošač u ugovoru o kreditu.

Roba - Proizvodi i nepokretna imovina.

Siva ekonomija - Način poslovanja koji izlazi ili zaobilazi okvire zakona.

Tarifa - Popis službeno utvrđenih cijena usluga.

Telemarketing – Prodaja i kupovina putem telefona ili televizije.

Trgovac - Svako lice koje direktno ili kao posrednik među drugim licima prodaje proizvode ili pruža usluge potrošaču.

Trgovina na malo/maloprodaja – Trgovina koja je orijentisana na krajnje kupce ili potrošače.

Trgovina na veliko/veleprodaja - Trgovina robom radi dalje prodaje trgovcima na malo. Predstavlja jedan od kanala distribucije roba.

Turistički paket - aranžmani - Ugovori o putovanju koji obavezuju organizatora putovanja da pruži potrošaču najmanje dvije usluge i to prevoz i smještaj kao i druge turističke usluge koje nisu sporedne usluge prevoza i/ili smještaja, a čine značajan dio ukupne cijene s tim da je potrošač dužan platiti organizatoru putovanja jedinstvenu cijenu.

Ugovor o kreditu - Ugovori kojima kreditor dodjeljuje ili obećava da će dodijeliti potrošaču kredit u formi odgođenog plaćanja, zajam ili sličnu finansijsku pogodnost.

Ugovor o prodaji na daljinu - Svaki ugovor koji se odnosi na prodaju proizvoda ili usluga, organizovanu od trgovca putem nekog sredstva za prodaju na daljinu, a zaključuje se između trgovca i potrošača. Do konačnog zaključenja ugovora koristi se jedno ili više sredstava za komunikaciju na daljinu.

Ugovori zaključeni izvan poslovnih prostorija - Ugovori na osnovu kojih trgovac prodaje robu ili usluge potrošaču i koji se zaključuju:

- a. u toku poslovnog putovanja trgovca, izvan njegovih poslovnih prostorija,
- b. u toku posjete trgovca kući potrošača ili njegovom radnom mjestu kada se ta posjeta ne dešava na zahtjev potrošača,
- c. kao rezultat neočekivanog pristupa trgovca potrošaču u sredstvima javnog prevoza ili na bilo kom drugom javnom mjestu.

Usluga - Svaka djelatnost čija je namjena da bude ponuđena potrošačima.

LITERATURA:

1. Dardić, Dragana i Milojević Milkica, Priručnik za izvještavanje o marginalizovanim grupama, Banja Luka, 2010.
2. Dizdarević, Delila, Rječnik pojmova iz oblasti ljudskih prava, Helsinški komitet za ljudska prava u BiH, Sarajevo, 2000.
3. Ивановска, Марија, Водич во феминистичката и родовата терминологија, Акција Здруженска Скопје, Скопје, 2007.
4. Izvještaj o humanom razvoju - Socijalna uključenost u Bosni i Hercegovini, Nezavisni biro za humanitarna pitanja i Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP), Sarajevo, 2007
5. Marković Dasović, Vesna i drugi, Medijacija u porodičnim odnosima, Udruženje medijatora u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2009.
6. Mršević, Zorica, Rečnik osnovnih feminističkih pojmova, IP „Žarko Albulj“, Beograd, 1999.
7. Nagradić, Slobodan, Legalitet nacionalnih manjina, Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo, 2010.
8. Rokić, Ljubiša, Živanović, Aleksandar, Imam pravo – priručnik za obuku o ljudskim pravima, Helsinški parlament građana Banja Luka, Banja Luka, 2006.
9. Ružičić, Milica Mima, Rečnik invalidnosti, „Dnevnik – štamparija“ Novi Sad, Centar „Živeti uspravno“ Novi Sad, Novosadsko udruženje studenata sa hendikepom, Novi Sad, 2003.
10. Standardna pravila UN za izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju osobama sa invaliditetom
11. Tuller, David, Priručnik za izvještavanje o različitostima, Media Diversity Institute, London, 2003.
12. Vehabović, Faris, i drugi, Komentar zakona o zabrani diskriminacije sa objašnjenjima i pregledom prakse u uporednom pravu, Centar za ljudska prava univerziteta u Sarajevu

<http://www.budimojprijatelj.co.ba/>

http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/index_en.htm

http://parolecitoyenne.org/extraits/media/compendium_diversity_terms_eng.pdf

<http://www.potrosac.hr/dokumenti/potrosacki%20pojmovnik%20i%20do%20z.pdf>

<http://www.queer.ba/bs/edukacija/terminologija?page=1>

http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentars/Pages/GenderOsnovni_pojmovi.aspx

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

341.231.14(038)
316.344.7(038)
316.47:316.344.7(038)

ЖИВАНОВИЋ, Александар
Рјечник različitosti / [autor Aleksandar
Živanović]. - Banja Luka : Helsinški parlament
građana, 2010 (Banja Luka : Grafid). - 39 str. ;
20x20 cm

Podatak o autoru preuzet iz kolofona. - Tiraž
1.500. - Bibliografija: str. 39.

ISBN 978-99938-28-16-7

COBISS.BH-ID 1580312

ABG